

rana. Tu su još i sažeci na talijanskom (opsežniji), te na njemačkom i engleskom jeziku. Sadržaj knjige obogaćen je i ilustracijama.

Zanimljivo je da mladi autor nije dao nikakvo završno poglavlje, niti neku zaključnu riječ pa tako ni u pogledu nove državne granice koja je bila neposredni povod da objavi ovu knjigu. Završava s iseljevanjem dijela Talijana, no, rekli smo da nisu odlazili samo oni; s pravom podsjeća na državni popis stanovništva iz 1910. godine – jer je nakon toga bilo znatnih promjena. Uprkos tome, može se zaključiti da je Darovčevo djelo zanimljiv i koristan pregled povijesti Istre u 19. i 20. stoljeću, da donosi dosta cjelovitu sliku, ažuriranu nizom novih podataka; ponegdje samo hladno registrira događaje, drugdje autor ide u komentare pa i u analize, na trećem mjestu ulazi u polemičke vode. Uzimajući sve u obzir, možemo se složiti s recenzenticom knjige dr. Darjom Mihelič: »Prinaša povzetek spoznanj o celotni istrski zgodovini. Deloma izhaja iz literature, deloma pa iz lastnih avtorjevih raziskav. Poudarek je na politični zgodovini, določena poglavja pa so posvečena tudi gospodarstvu, družbi, kulturi ipd. Vsekakor je v sedanjem trenutku, ko smo soočeni z delitvijo Istre v tri države, prikaz celovite istrske preteklosti izjemno aktualen. Iz njega so razvidne jezikovne, gospodarske in kulturne veze, ki so nekoč povezovala Istro, nova meja pa jih umetno prekinja.«

Doduše, moramo ustvrditi da su i u prošlosti postojale oštrije granice koje su i znatno dijelile Istru, protivno njezinim prirodno-gospodarskim temeljima; to je bilo i u austrijsko doba, kada je – zahvaljujući i oštroj carinskoj politici – Istra bila jedna od najnerazvijenijih pokrajina u cijeloj Habsburškoj Monarhiji (ne računajući arsenalnu luku Pulu). No, da granica ne mora bitno utjecati na gospodarski napredak, govori i činjenica da je Istra u međuraču u cjelini bila u okviru Kraljevine Italije, ali ona je ipak bila jedna od najzaostatijih pokrajina velike mediteranske savojsko-fašističke imperije, za razliku od vremena kada se našla u okviru Hrvatske i Slovenije, te je – u čvrstom osloncu na svoje nacionalno i prirodno zaleđe – od 1945. god. dalje postala jedna od najrazvijenijih krajeva i cjelokupne SFR Jugoslavije, te se isticala i u evropskim razmjerima – sve do jugosrbske agresije na Sloveniju, i na Hrvatsku.

Dakako, dio uvodne riječi Darka Darovca – koji smo citirali – sasvim je na mjestu. Ipak, Istra nikada nije činila jednu narodnosnu cjelinu – danas je to još manje nego prije; u prethodnom, austrijskom i talijanskom periodu njezina života ovdje su, naime, živjela tri naroda: hrvatski, slovenski i talijanski, a sada, barem u hrvatskom dijelu Istre, znatan je broj poslijeratnih doseljenika iz Srbije, Bosne, Hercegovine i drugih krajeva nekadašnje SFR Jugoslavije. Svakako, autor ima pravo kada sa svojim pregledom – zadnjom riječju slovenske historiografije – podsjeća da je Istra jedna geopolitička gospodarska cjelina, te da treba poraditi na tome da se i sadašnji odnosi između tri granične države – Hrvatske i Slovenije, te Slovenije i Italije uredi tako da kopnene i morske međe budu što manje vidljive, ko što su to bile i niz godina, od šestoga do osmoga desetljeća XX. stoljeća, na korist svega pučanstva Istre u sve tri te države.

Petar Strčić

Maribor skozi stoletja. Maribor : Založba Obzorja, 1991. 712 strani. (Razprave, I.)

Raziskovanje zgodovine slovenskih krajev, ne samo mest in starodavnih trgov, kaže v obdobju po II. svetovni vojni razveseljivo sliko. 1953. leta je bila obnovljena predvojna Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, občasno, pa tudi dokaj redno, so začeli izhajati številni krajevni zborniki. Nekateri med njimi so po oblikovni plati kar razkošni. Zato ni res, da »stari« režim zgodovinopisju ni bil naklonjen, zahteval je le določene »darove« na oltar socialistične domovine. Glede slednjih po kvantitativni plati ni bilo večjih zadreg, težje je bilo tistim urednikom, ki so vztrajali na kvaliteti. Pogosti so bili tudi spori z lokalnimi oblastniki, ki so imeli o bližnji preteklosti svoje vedenje in svoj prav. Neposlušnost se je lahko kaj hitro maščevala. Ukinitev? Ne, ukinitanja ni bilo. Najprej je bil »tovariški razgovor«, potem »prepričevanje«, zamenjava urednika in kot zadnje presahnitev finančnih virov. Spretni in zviti uredniki so lahko zato objavili marsikaj, tudi iz starejše zgodovine. Lokalnih zbornikov zato ne gre podcenjevati kot tudi ne gre nekaterih izrazito političnih revij proglašati za znanstvene, če je v njih kateri pomembnejši zgodovinarjev objavil svoj članek ali pa zgolj sedel v uredniškem odboru. Prebiranje lokalnih zbornikov kaže, da je v njih zbranega ogromno znanja, ki ga bo treba še kako upoštevati pri pisanju različnih sintetičnih del. Ta kvantiteta na lokalni ravni ima tudi svoj osrednji kvalitetni vrh. V arheoloških, narodopisnih in umetnostnozgodovinskih revijah je, včasih zgolj v oblikah začasnih poročil, zbranih ogromno novih odkritij. Pri zgodovinarjih je treba opozoriti na različne izdaje virov, historične topografije. Bera ni skromna in tisti, ki se loteva krajevne zgodovine, ima bistveno več pripomočkov, kot so jih imeli nekateri starejši zgodovinarji, ki so se morali prebijati skozi neurejene arhive, prepisovati Valvasorja, župnijske in šolske kronike, poslušati in zapisovati ljudsko izročilo in se zanašati tudi na svoj spomin.

Po vsem tem bi moral slediti logičen sklep, da so nastale tudi številne monografije o posameznih krajih. Ne! Ravno obratno. Zborniki ja, monografije ne. Značilno, za avtorja silno pohvalno, za našo generacijo pa ne, je dejstvo, da so morali Kranjčani 1982. leta enostavno ponatisniti Žontarjevo knjigo iz 1939. leta. Vzrokov za take razmere je več. Mnogi so se monografij o posameznih krajih lotili iz lokalpatriotizma: lastnega ali oblastnega. Slednji je zaradi povojnih migracij in menjave vladajočih zelo upadel. Veliko popularnejše so fotomonografije, kjer bolj ali manj spreten publicist ali pisatelj »naštrika« nekaj svojih domislic v povečanje vladajočih struktur. Prave krajevne zgodovine so tudi nastajale iz lokalpatriotizma. Ta je silil Pavleta Blaznika, Ignacija Orožna, Janka Jarca, Jožeta Dularja, Janeza Kramarja, Staneta Stražarja . . . , da so se lotili svojih del. Ti so imeli znanje in pogum.

Znanja tudi po II. svetovni vojni rojenim zgodovinarjem ne manjka, čeprav je dejstvo, da le malokateri od njih obvlada v zadostni meri zgodovino od arheoloških obdobij do danes. Specializacije so preozke. Hujše posledice kot zgornje pa povzroča strah. Ta je v veliki meri utemeljen. Izhaja iz dejstva, da v našem zgodovinoisju ni strokovne kritike. Kadar se ta pojavi, je po dosedanjih izkušnjah ali ideološka ali osebna. Njen cilj je diskriminacija ali celo strokovno onemogočanje tistih, ki ne pišejo všečno. Cilj ni popravljanje napak, zmot, površnosti, ampak »nekoga kresniti po glavi«. Pokojni prof. Zwitter je ob nekem razgovoru to karakteriziral v naslednjem smislu: Slovenskim zgodovinarjem manjka »corpsgeist«. Tega je zamenjalo klanovstvo, interesne skupine idelološkega, institucionalnega ali osebnega značaja, ki stroko uporabljajo za osebne promocije. Nekaj podobnega je povedal tudi v drugem delu svoje diskusije v Tolminu (glej ZČ 41, 1987, str. 171). Nekateri vidijo v tem krizo slovenskega zgodovinoisja, v resnici pa gre za krizo posameznikov, njihovih nerealnih ambicij, posledice pomanjkljivega poznavanja elementarnih pravil obnašanja v civilizirani družbi. Ko bo v ospredju stroka in ne posamezniki v njej, tudi »krize« ne bo več.

Gornje razglabljanje le na prvi pogled nima zveze z delom, ki ga želimo predstaviti. Povezava pa dejansko obstaja. Če bi bili med ljubljanskimi zgodovinarji drugačni odnosi, bi tudi projekt zgodovine Ljubljane bil v drugačni fazi kot je. Enako velja, tudi za nekatere druge skupne ali skupinske načrte. Koliko denarja je bilo v Ljubljani dobesedno zmetanega skozi okno za različne monografije, Pot spominov in tovarištva, Ljubljana v ilegali, njen prebivalec ali obiskovalec ali pa kdorkoli pa ne more vzeti v roke monografije, kjer bi se na enem mestu času primerno poučil o preteklosti Ljubljane. Če bi znotraj stroke obstajali drugačni odnosi, si tudi oblast ne bi mogla privoščiti takega ravnanja, še manj zmerjanj o kompetentnosti, kot je to storil Jože Smole na račun mag. Borisa Mlakarja. Mariborska sredina ni idealna, tudi odnosov med zgodovinarji obdravskega mesta ne gre povečevati. Pa vendar imajo toliko »corpsgeista« in oblast jih toliko ceni, da je bila izdana prva knjiga razprav.

Koncept zgodovine Maribora spominja po razdelitvi tematike na prvi povojni načrt zgodovine Ljubljane. Vsebinsko je verjetno zamišljen kot enotomni, za kar naj bi bile podlaga tudi te razprave, od katerih bi lahko nekatere izšle kot samostojne knjige. Tako Mavricij Zgonik obširno razpravlja o geografskem okolju kot sooblikovalcu zgodovinskega razvoja Maribora. Opozarja na pomen Drave kot tudi bližnjega gričevja in hribovja. Poudarja pomen naravnih danosti, ki so vplivale na izbor prostora za nastanek naselbine in njen razvoj. Zelo so vplivali prometni tokovi. Izgradnja magistralnih cest, zlasti pa železnice je bila ključnega pomena za razvoj mesta. Vse do izgradnje elektrarn na Dravi je bil konstanten faktor tudi vodni promet. Maribor je zrasel v največje slovensko industrijsko mesto. Avtor opozarja na številne probleme, katerih tragičnost se je dokončno izkazala v našem času. Pogrešamo nekoliko več besed o vplivih mesta na gospodarsko, socialno in kulturno podobo bližnje in širše okolice mesta. Če je bila ta še v 19. stoletju lahko vzor mnogim predelom Slovenije, vpliva približno zadnjih sto let izredno negativno. Stanko Pahič opisuje arheološka obdobja Maribora. Na mestnem prostoru ni nekih epohalnih najdb, zelo pomembna pa je okolica. Tudi zaradi visoke strokovnosti avtorja arheologi vse tamkajšnje tovrstno dogajanje spremljajo izredno pozorno. Priteguje jih problematika kulture žarnih grobišč, železnodobna Pošta, še nepojasnjena cezura med njo in latensko kulturo in seveda rimska doba. Tu ni nastala pomembna ali vsaj znana naselbina, bil pa je tamkajšnji prostor pomemben agrarni in surovinski vir (pohorski kamen). Glede staroslovanskih najdb je podobna revščina kot na večini našega ozemlja.

Jože Koropec opisuje mariborski grajski zemljiški gospodstvu. Gre za prikaz gospodarskih in socialnih razmer, kot jih je mogoče razbrati iz urbarjev in nekaterih drugih srednjeveških virov. Razprava je izrazito gradivskega in manj sintetičnega značaja. Avtor probleme predvsem razgalja, njihovo analizo prepušča končni sintezi. Razprava Jožeta Mlinariča, Maribor od začetkov do sredine 18. stoletja, je drugače koncipirana in bo gotovo integralno prevzeta v končni tekst. Mestu sledi nazaj do prvih zgodovinskih omemb naselja. Pozorno spremlja njegovo rast, pri čemer veliko pozornost namenja gospodarski problematiki. Ugotavlja, da je bil agrar, kljub številnim obrtem izredno pomemben. To se odraža tudi v številnih dvorih oziroma stavbah nekaterih zemljiških cerkvenih in svetnih gospodstev, ki so cenili štajersko hrano in zlasti pijačo. Opozarja na pomen mariborskih židov, ki so ime mesta, kljub izgonu 1497. leta, ponesli po vsem svetu. Priimek Marpurgo je namreč znan v mnogih židovskih skupnostih. Tudi Mlinarič potrjuje velik pomen prometa za razvoj mesta, ključna je v tem času seveda povezava Dunaj-Jadran. Ta je tudi dvignila pomen Maribora nad ostala srednještajerska mesta.

Antoša Leskovec je prispeval tri obsežne razprave. V prvem govori o političnem in kulturnem razvoju Maribora v letih 1752–1850. Zdi se, da je avtor nekoliko zašel v poudarjanju razlik med nemškimi mestom in slovensko okolico. Vprašanje je tudi ali smemo tamkajšnjemu protozidarstvu pripisovati tolikšen pomen. Res je, da obstajajo v našem zgodovinoisju še vedno nekatere šablone, katerih značilnost je v poudarjanju vsega, kar državi in cerkvi (pa samo katoliški) nasprotuje. Čas je že, da zapustimo pot, ki sta jo začrtala Kidrič in Prijatelj. Izredno simpatično je avtorjevo pisanje o Rudolfu Gustavu Puffu. Človek dejansko ne razume Mariborčanov, ki se pripravajo o pomenu admirala Tegetthoffa, pozabljajo pa na simpatičnega gimnazijskega profesorja. Njegov pomen je še toliko večji, ker njegovim rojakom, če bi mu sledili, ob koncu I. svetovne voje ne bi bilo treba zapuščati mesta. V zvezi s Puffom naj omenimo, da bi bilo nekoliko več prostora odmeriti dogajanju v Mariboru leta 1848. Tamkajšnji dijaki in profesorji so 17. junija podpisali peticijo za Zedinjeno Slovenijo. Mariborska nacionalna garda sodi med najbolj radikalne na današnjem slovenskem ozemlju, zato je oblast njen razpust še posebej pozorno spremljala. Ogromno podatkov vsebuje razprava o upravi v Mariboru v letih 1752–1941. Ta vprašanja avtorju očitno veliko bolj ležijo in je izredno izčrpen. Leskovec zelo plastično prikazuje nastajanje in razvoj kasnejšega središča slovenskega dela Štajerske, ki je s prenosom oziroma pridobitvijo sedeža lavantinske škofije dokončno zmagalo nad konkurenčnima Celjem in Ptujem. Prav to spoznanje najbolje ilustrira pomen cerkvene »in-

frastrukture« za razvoj mesta. Leskovčev raziskovanje zgodovine Maribora doseže svoj vrh v prikazu razvoja njegovega gospodarstva v letih 1752–1941. Tako dobrega pregleda gospodarske zgodovine nima nobeno naše mesto. Čeprav je tovrstno dogajanje takšno, da se o tem da pisati (marsikje gospodarskega razvoja skoraj ni), je avtor pokazal veliko poznavanje tudi širše problematike. Predvsem moramo poudariti, da ni spregledal oseb, ki so za tak gospodarski razvoj zaslužne.

Mariborsko dogajanje med zadnjo svetovno vojno je opisal mag. Marjan Žnidarič. Iz njegove razprave je razvidno, kako se je mestu maščevala delitev na nacionalni osnovi. Avtor je dokaj podrobno opisal fizičen in političen odpor okupatorju, pogrešamo pa več podatkov o ostalih vidikih življenja v vojnih razmerah. Tu so tudi vprašanja pregnancev, mobilizirancev v nemško vojsko . . . Nič ne zveemo o eventualnem obstoju četništva. Pogrešamo tudi opis zadnjih dnevoov vojne, tragedije civilnega prebivalstva, ki se je umaknilo s sovražnimi formacijami. Tudi revolucija, ki je na večini štajerskega ozemlja izbruhnila šele po koncu vojne, bi morala biti nakazana vsaj v najbolj elementarnih potezah. Da ne bi bilo nespornostim. Razprava je korektno napisana za čas, v katerem je nastajala. Kot vemo, so bile v Mariboru politične razmere pred nekaj leti najbolj zapletene, režim najtrši. Razprava bi morala biti opremljena z datumom oddaje uredništvu.

Druga razprava Jožeta Mlinariča, v njej obravnava mariborsko župnijo sv. Janeza Krstnika do jožefinske dobe, uvaja cerkvenozgodovinski del zbornika. Avtor opozarja na njeno velikost in donosnost, ki ji je v določenem pogledu škodila pri dušnopastirskem delovanju. Zanimivi so zapleti, ki so izhajali iz inkorporiranja župnije krški škofijti menzi. Navaja tudi podatke o naselitvi moških in ženskih redov v Maribor. Mlinaričev del zaokroža Anton Ožinger. Razmeroma veliko prostora je odmerjeno cerkveni organizaciji in stavbam, premalo pa tistemu, čemur je namenjeno: verskemu življenju. Tudi opis odnosa oblasti do tamkajšnjih duhovnikov in vernikov po II. svetovni vojni bi zaslužil več pozornosti. Prav ravnanje oblastnikov do vernikov in njihove organizacije na Štajerskem in Primorskem je najboljše spričevalo resnične ideološke naravnosti prejšnjega režima.

Umetnostnozgodovinski in »kulturnozgodovinski« del razprav začenja Jože Curk z obsežnim besedilom o urbani in gradbeni zgodovini Maribora. Ker opozarja tudi na gospodarske momente, ki so vplivali na izgradnjo obdravskega mesta, je tekst veliko lažje berljiv, kot so običajno taki prikazi. Bralca pritegnejo zlasti podatki o starejših uglednejših stavbah v mestu, ki jih v Mariboru ni bilo bistveno manj kot v Ljubljani. Žal so bombardiranja v zadnji vojni (mesto je bilo med najbolj prizadetimi slovenskimi mesti) precejšen del tega uničila. Veliko je k temu pripomogla tudi človeška neumnost.

Uredništvo je v ta sklop uvrstilo tudi pregled zgodovine mariborskega zdravstva pokojnega Emanu Pertla. Po njegovi zaslugi, pozabiti pa ne gre tudi legendarnega Franca Minafika, je to dokaj znano. Ne sodi ravno med največje znamenitosti Maribora. Preveč je bilo v senci Gradca. Kvaliteta je bila in je verjetno še vedno, podrejena kvantiteti, kar je ena največjih ovir za nastanek medicinske fakultete. Nekoliko nenavadno je, da je bil pred leti najbolj znan mariborski zdravnik zaradi funkcij v nogometnem klubu.

Vladimir Bračič je prispeval razpravi o razvoju šolstva in izobraževanja ter raziskovalni dejavnosti. Zgodovino starejšega šolstva bo potrebno še raziskati, tudi o gimnaziji je mogoče povedati bistveno več. Veliko bolj je obdelano višje in visoko šolstvo, ki ga je avtor soustvarjal. Tu bi se lahko vsaj malo pohvalil. Za mariborske diplomante je vendar marsikje veljalo, da so veliko bolj pripravljeni za prakso kot ljubljanski. Glede raziskovalne dejavnosti? Naj še tako reklamirajo svoje dosežke, najpomembnejši je še vedno stari ČZN.

Da Maribor le ni navadno mesto, potrjujejo raziskave Sergeja Vrišerja o likovni dejavnosti. Bralec dobi vtis, da je bilo najmanj plodno obdobje med obema vojnama. Po zadnji je prišlo do bistvenjšega premika šelo po letu 1954, ko je bila ustanovljena umetnostna galerija. Občasnega obiskovalca mesta ob Dravi v zadnjih letih pritegne predvsem obnavljanje starega mesta. To je veliko bolj pomembno kot marsikateri moderen spomenik. Glasbeno življenje, kot ga je opisala Manica Špental, je zacvetelo šele po I. svetovni vojni. Prihod številnih Primorcev je bil v tem pogledu zelo blagodejen. Sveda pa ne gre spregledati tudi dejavnosti brata znamenitega slavista Franca Miklošiča, Janeza. Pravo glasbeno središče širše regije je Maribor postal šele po II. svetovni vojni. Čeprav nad njimi neprestano visi Damoklejev meč ukinitev, je vendar v nekaterih pogledih pokazalo več intuicije kot ljubljansko. Predvsem je pomembno, da mesto ne želi biti ne provinca Ljubljane, ne Gradca, ne Zagreba. Podobno velja tudi za operne predstave.

Bruno Hartman je prispeval tri razprave. V njih obravnava dramsko gledališče v Mariboru, tamkajšnje knjižnice in tiskarstvo. Glede prvega se lahko dokaj temeljito počudimo, zakaj je v Mariboru prišlo do gledališkega »booma«, ki je zasenčil tudi ljubljanske predstave. Gledano z današnje perspektive, se zdi vse skupaj kot natančno planirano. Povsem gotovo je, da je v Mariboru prišlo do srečnega zlitja želja ambicioznih posameznikov in razumevajoče publike. Vidi se, da je pomembno biti tudi neformalni center. Ker vsi drviijo le v prestolnico, nastane več prostora za svobodo in nova iskanja. Mariborske knjižnice niso pravi odraz mariborske zgodovine. Čeprav so bili znotraj njegovega obzidja številni dvori, to ni imelo kulturnih posledic. Tudi jezuitski kolegij je deloval prekratko dobo. Tako je dejansko vse skupaj povezano z razmahom političnega življenja, sprva na nacionalni, kasneje pa socialni osnovi. Do podobnih sklepov prihajamo tudi pri pregledu zgodovine mariborskega tiskarstva. Nekoliko bolj bi poudarili pomen Narodne tiskarnice Franca Škaze.

Knjiga Maribor skozi stoletja, Razprave I, je že na zunanji pogled monumentalno delo. Ko preberemo razprave, ki se nanašajo na starejša obdobja, se sprašujemo, zakaj niso besedili zliili v monografski prikaz. V drugi polovici knjige se izleže tudi odgovor. Obdelati je treba še vrsto inštitucij in oseb. Premalo je opisana prisotnost Maribora v slovenskem političnem in kulturnem življenju, nekatera vprašanja so preveč opisovana le z krajevnega zornega kota. Tamkajšnja slovenska inteligenca v 19. stoletju, začetek izhajanja Slovenskega naroda, Slovenskega gospodarja, Tomšič, Jurčič, Mariborski program. Tu so še številna

druga vprašanja, nenazadnje mariborsko bogoslovje. Pogrešamo malo več samozvesti. Nenazadnje je Maribor drugo slovensko mesto. Nekateri pisci so preveč obremenjeni z nemško-slovenskimi odnosi. Ti vendar niso bili ključni momenti v zgodovini mesta. Vse do srede 19. stoletja skoraj niso čutili teh problemov. Bralec se na nekaterih mestih celo ustraši, da imajo nekateri avtorji nekoliko slabo vest zaradi odnosa slovenskih meščanov do nemških. Kje pa je zapisano, da moramo Slovenci vedno le izgubljati? Prvi slovenski zapis imena mesta je iz prve polovice 19. stoletja, Gradec si je v tem času ustvarjal dokončno nemško obliko svoje slovenske osnove. Verjetno tam in tudi pri nas nikomur na misel ne pride, da bi iz tega izvajal politične sklepe. Takšna je pač preteklost.

Ker vemo, da so nekatere razprave za drugi zvezek že v predalih, treba jih je le dokončati in zaokrožiti, upajmo, da bo kmalu izšel drugi zvezek, ki bo vseboval manjkajoči del. Čutiti je tudi osebnost, ki bi lahko vse te razprave zllile v monografijo. Če generacija, ki je sodelovala pri tem zvezku, ne bo pristopila k sintezi, te še dolgo ne bo. Upajmo, da se odgovorni posamezniki in pristojne oblasti ne bodo dale premamiti ljubljanskim strokovnim in finančnim obljubam. Od tod je pričakovati le medvedje usluge. Ključ za sintetično delo o zgodovini Maribora je v vseh pogledih v njem samem in pri njegovih prebivalcih. Še enkrat ali dvakrat bo treba stopiti skupaj. Zaradi stroke in zaradi Maribora!

Stane Granda

Rovte – Kolonkovec. Trst 1991. 155 strani.

V zgoščenem tekstu predstavlja pričujoči zbornik zgodovino tržaškega predmestja Rovte – Kolonkovec na interdisciplinaren način, poslužujoč se metode obravnav lokalne zgodovine. Predstavitev tega dela ima svoj smisel zaradi sporočilnosti in inherentne vrednosti. V zborniku so namreč predstavili vzpon in padec nekega predmestja v časovnem razmaku zadnjih 100 let, ki pomeni obenem vzpon in degradiranje povsem slovenskih krajev tik pod mestnim obzidjem.

Ekonomski razvoj Trsta v 18. in 19. stoletju pomeni tudi velik demografski razvoj tega jadranskega mesta. Naselitveni tokovi, ki so ga oplajali, so prihajali od vsepovsod, kot se to še danes rado sliši, predvsem pa iz neposrednega tržaškega zaledja. Postopoma se je ta slovenski val doseljevanja začel s pomočjo kulture in socializacijskih mehanizmov, stapljati z že obstoječim slovenskim življenjem teh krajev v homogeno celoto, kjer je asimilacija že povsem ponehala.

To veliko uradno središče je iz razlogov, ki jih lahko definiramo v lokalnih potrebah, ampak tudi za ladijski tovorni in potniški promet, potrebovalo velike količine zelenjave in vrtnin. Tržišče je bilo zahtevno, saj je furlanska konkurenca izsilila odlično kvaliteto proizvodov in premišljeno ceno. V tem gospodarskem vzponu je slovenska tržaška okolica nudila nekaj več za razvajene meščane in pretkane trgovce. Ponujala je specializirane »primizie«, torej zgodnje vrtnine v času, ko jih druga območja še niso mogla nuditi. Območje Kolonkovca in Rovt sta, kot nam je dano zvedeti v knjigi, primestni slovenski vasi, kjer je posest, označena v katastru, segala od kraškega roba do morja. Geomorfološke posebnosti so temu predelu tržaškega pomerija dajale prednosti, ki jih npr. Kras ni imel.

V Nacionalni politiki slovenskega Trsta, ki je bil med drugim leta 1910 »največji« slovenski urbani aglomerat, so tudi predmestja igrala pomembno vlogo. Z gospodarsko rastjo je namreč rastla tudi nacionalna zavest. Če je slovenski kapital v Trstu lahko v začetku tega stoletja zgradil Narodni dom »Balkan« za čedno vsoto 1.316.000 kron, pomeni to, da je bila slovenska akumulacija, ki se je vršila preko kapilarne mreže hranilnic in posojilnic, izredno visoka, v bistvu, kot je to ugotovil že Scipio Slataper, enakovredna italijanski.

Od te ugotovitve do planirane akcije priključitve k Italiji in agresivne obravnave slovenske večinske narodne skupnosti je bil le korak. Fašizem je ob vseh drugih raznarodovalnih načrtnih akcijah segel tudi po slovenski zemlji, osnovi za nacionalno samobitnost. Pod krinko velikih ljudskih gradenj je razlaščeval v imenu napredka najbolj produktivno slovensko okolico. Isto so ponavljali po letu 1954 novi italijanski oblastniki in isto se ponavlja še danes z izgradnjo cestne in železniške infrastrukture, ki je Kras spremenila v cementno arabesko.

Iz osnov premišljene lokalne zgodovine lahko včasih razberemo marsikaj, česar si ob taki publikaciji ne pričakujemo. Iz nizanih člankov in razprav, ki so v tej povsem dvojezični publikaciji objavljeni, vzemo za ključ tihe asimilacije, kateri so Slovenci v Trstu vseskozi izpostavljeni. Gre v bistvu za dokaj enostavno enačbo in sicer za ekonomsko razlastitev ter za kulturno asefuciacijo že razsojenega slovenskega prebivalstva. Če definiramo družino Kodrič – Šiško, ki so tisti temeljni kamen, ki je s trdim delom, ko je ponujala tržaškemu tržišču na tone sveže solate dnevno, istočasno pa profit investirala v strdivarko ciljno usmerjenega violinista Črta Šiško, lahko razumemo, da je bilo treba: 1. to družino razlastiti, 2. posplošiti, da je glasba nadnacionalna, 3. zanikati samobitnost Slovencev na tem območju, predvsem pa opozoriti manjšino, da so mesta na vrhu že zasedena.

V to tragiko tržaškega vsakdana je zbornik Rovte – Kolonkovec zarezal z govorico znanosti na nivoju lokalne zgodovine in oral History. Divulgacija ponujenih tekstov med slovenskim in italijanskim prebivalstvom naj bi bila predpogoj za neko hipotetično boljše razumevanje, ki bi raslo na spoznanju, da sta dve kulturi bogatenje, vsiljena monokulturnost pa siromašenje skupnega prostora.

Boris Gombač